

سبقت‌گویی

اُستادانه

همانند یک اُستاد یاد بگیرید!

خلاصه کتاب اصول تهیه و تنظیم بودجه دکتر مهدی ابراهیمی نژاد

فهرست مطالب

- فصل اول : تعاریف بودجه ۲
- فصل دوم: تاریخچه بودجه ریزی ۴
- فصل سوم: ارتباط بودجه با مدیریت و حسابداری ۶
- فصل چهارم : ارتباط بودجه و اقتصاد ۸
- فصل پنجم: نظریه های بودجه و اصول آن ۱۳
- فصل ششم: بودجه و سازمان های بودجه ای ۱۵
- فصل هفتم: گردش بودجه ۱۷
- فصل هشتم: طبقه بندی بودجه ۲۵
- فصل نهم: روش های تنظیم بودجه ۳۱
- فصل دهم: روش تهیه و تنظیم بودجه در شرکت های دولتی ۴۶
- فصل یازدهم: مسائل و مشکلات نظام بودجه ریزی در ایران ۵۲

فصل اول : تعاریف بودجه

۱- جنبه سیاسی : بودجه دولت سندی است که معاملات و دخل و خرج مملکت برای مدت معینی در آن پیش بینی و تصویب شده باشد. در تنظیم و اجرای آن ضروریات دموکراسی رعایت می گردد و نظارت و کنترل از موثرترین ابزار تفکیک قوا توسط یکدیگر بوده است.

۲- جنبه اقتصادی و مالی : عامل بودجه بعنوان شاهرگ حیات اقتصادی دولت است که در شریانهای آن منابع مالی و اقتصادی جاری است (نئوکلاسیک) یک طرح مالی که نیازهای پولی دولت به طور کلی برای مدت محدودی پیش بینی میشود.

۳- جنبه برنامه ای و مدیریتی بودجه : در دهه های اخیر بودجه و برنامه با هم بکار برده میشوند و ماهیت آنها در عامل پیش بینی میباشد و برنامه جنبه اقتصادی و مالی برای نیل به سیاستها و هدفهای قانونی بوده است.

اقسام بودجه :

۱- بودجه عمومی دولت:

الف : پیش بینی دریافتها و منابع تامین مالی اعتبار سال مالی بوسیله دستگاهها از طریق حسابهای خزانه داری کل

ب : پیش بینی پرداختها از محل درآمد عمومی و یا اقتصادی

۲- بودجه شرکتهای دولتی و بانکها :

پیش بینی درآمدها و سایر منابع تامین اعتبار

۳: بودجه موسسات ، تحت عنوانی غیر از عناوین فوق

ویژگیهای مشترک در تعاریف بودجه :

برنامه مالی و کاری پیش بینی درآمدها و هزینه ها - سندی است به تصویب قوه مقننه - مدت محدود - بدون بودجه نمیتوان به فعالیت دست زد.

تعریف کلی بودجه :

برنامه مالی دولت برای یک سال مالی تهیه و حاوی پیش بینی درآمدها و سایر منابع تامین اعتبار و برآورد هزینه ها برای انجام عملیات جهت نیل به سیاستها و هدفهای قانونی میشود، بوده است.

بودجه بندی : فرایند تخصیص منابع محدود به نیازهای نامحدود را گویند به منظور استفاده حداکثری از منابع.

اهداف و مقاصد بودجه بندی :

- ۱- قضاوت در مورد توزیع عادلانه وجوه
- ۲- برقراری یک سیستم پاسخگویی
- ۳- تحصیل مجوز قانونی برای فعالیت دولت
- ۴- راهنمای اجرای سیاستهای دولت
- ۵- کنترل قوه مجریه توسط قوه مقننه
- ۶- ابزار روابط عمومی
- ۷- ابزار مدیریت مطلوب
- ۸- یک برنامه کاری همراه با آثار پولی
- ۹- برنامه ریزی دولت

روند شکل گیری مفهوم و نقش بودجه :

- ۱- بودجه بعنوان ابزار کنترل : مردم در کنترل دولت و نظارت بر اموال عمومی به صورت کنترل درآمدها و هزینه های دولت به نمایندگانشان تفویض می کنند.
- ۲- بودجه بعنوان ابزارمدیریت مالی : کنترل هزینه ها با وسعت دولت از بین رفته و مدیریت منابع و بهبود نظامهای برنامه ریزی که موجب توسعه دولتها و صرفه اقتصادی کارایی و اثربخشی منابع دولت می شود.
- ۳- بودجه به عنوان ابزار برنامه ریز: به منظور مقاصد اقتصادی تنظیم می شود و از طریق درآمدها و هزینه های بودجه ای اهداف ویژه ای برای حفظ تعادل اقتصادی و جلوگیری از بروز بحران تامین میکنند و اهداف شامل تخصیص منابع، ثبات اقتصادی و عدالت اجتماعی ذکر میشود.
- ۴- بودجه بعنوان ابزار مدیریت راهبردی : هرگاه محیط سازمانی به یک محیط متلاطم و آشفته مبدل شد و پیچیدگی تصمیم و تغییر و تحولات بنیادی و خود جوش برنامه ریزی استراتژیک پدید می آید و برای رویارویی با حوادث غیر قابل پیش بینی مورد استفاده قرار میگیرد.

فصل دوم: تاریخچه بودجه ریزی

وظایف دولت ها:

- ۱- برقرای امنیت عمومی
- ۲- اجرای عدالت و حل اختلاف
- ۳- تامین ارتباطات به وسیله راه ها ، راه آهن دولتی
- ۴- تنظیم و انجام امور اقتصادی از قبیل ضرب سکه و چاپ اسکناس
- ۵- تامین رفاه اجتماعی
- ۶- انجام امور فرهنگ همگانی
- ۷- حفظ منابع طبیعی
- ۸- اداره سازمان های دولتی
- ۹- تامین بهداشت همگانی
- ۱۰- مبارزه با بیکاری

نظریه های اقتصادی در مورد نقش دولت:

کلاسیک ها: معتقد بر فعالیت آزاد بنگاه های اقتصادی و عدم دخالت دولت در اقتصاد و حداقل درآمد و هزینه را برای آن توصیه می کنند.

آدام اسمیت ، ریکاردو و ژان باتیست سه : به جز در محدوده کوچکی از فعالیت های اقتصادی دولت را از هرگونه دخالتی در سازوکار بازار منع میکردند.

آدام اسمیت سه وظیفه را برای دولت عنوان نمود:

- ۱- حمایت از جان و مال افراد جامعه.
- ۲- ایجاد نظم و اعمال قانون و جلوگیری از تجاوز افراد به حقوق یکدیگر.
- ۳- فراهم نمودن کالاها و خدماتی که اهمیت بالایی برای جامعه دارند.

عواملی که باعث شد دولت ها نقش عمده تری در مسایل اقتصادی و اجتماعی ایفا

نمایند:

۱- تناقض بین جنبه نظری و عملی اقتصاد کلاسیک : با وجود پیشرفت نظام اقتصاد آزاد مورد قبول مکتب کلاسیک نه تنها منافع جامعه تامین نشد بلکه جامعه به سمت دو قطبی شدن یعنی پیدایش اکثریت بی چیز و اقلیت برخوردار پیش رفت.

۲- جنگ جهانی اول : تامین هزینه دفاع هزینه های دولت را به شدت افزایش داد و این دولت ها برای رعایت مبانی نظری اقتصاد کلاسیک مجبور به بالا بردن مالیات ها شدند و از نظام های بانکی استقراض میکردند.

۳- بحران مالی سال ۱۹۲۹- علت عمده رکود عدم قدرت خرید بازار معرفی شد که دخالت دولت را در فعالیت های اقتصادی برای ایجاد اشتغال و حل مشکلات بازار تولید توجیه کرد .

۴- جنگ جهانی دوم : نقش سیاسی و اقتصادی دولت در سطح جامعه افزایش یافت و باعث شد تعادل بین درآمد ها و هزینه ها برهم خورد.

تاریخچه بودجه نویسی در ایران:

قبل از مشروطیت نظارت مردم بر امور بودجه جامعه در حداقل بود و پادشاه در راس حکومت قرار داشت، یعنی درآمدها در اختیار شاه و مخارج نیز به فرمان شاه بود. وزیر مالیه بودجه کشور را تنظیم می کرد و در هر استان و شهری مسئول دولت به نام مساوی بودجه را تهیه میکرد و مستوفیان عده ای کارمند به نام میرزا قلم دان داشتند و رئیس مستوفیان وزیر مالیه بود. با انقلاب مشروطه تصویب بودجه طبق کشور فرانسه تهیه و به تصویب مجلس رسید. در سال ۱۳۰۲ شمسی بود و در سال ۱۳۲۷ درآمد نفتی در بودجه مطرح شد و سپس به دو بودجه عمرانی و جاری تقسیم شد و به ترتیب تحت نظر سازمان برنامه و بودجه و وزارت اقتصاد قرار گرفت و در سال ۱۳۵۱ قانون برنامه و بودجه مصوب شد.

فصل سوم: ارتباط بودجه با مدیریت و حسابداری

وظایف مدیریت :

برنامه ریزی - سازمان دهی - فرماندهی - هدایت و کنترل و هماهنگی

مراحل بودجه :

سیاستگذاری - تهیه و تنظیم - تصویب - اجرا - کنترل

عناصر اساسی برنامه ریزی :

- بررسی وضع موجود (کجا هستیم) - طراحی وضع مطلوب (کجا خواهیم رفت)
- پیش بینی مسیر و چگونگی حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب (چگونه می خواهیم به آنجا برسیم)

دلایل ارتباط بین بودجه و برنامه ریزی :

- ۱- تلفیق واحدهای بودجه و برنامه هم در سازمان دهی موسسات و هم در سطح کلان جامعه (سازمان و مدیریت)
- ۲- تنظیم بودجه کل کشور به صورت بودجه برنامه ای
- ۳- تدارک برنامه توسعه ملی در قالب برنامه های میان مدت

انواع بودجه ریزی :

- بودجه متعادل:
- منابع درآمد و انواع هزینه ها و مصارف برای یکسال تعیین میشود، بدون ارتباط و وابستگی با طرحها و برنامه های بلند مدت اقتصادی
- بودجه برنامه ای :
- هدفها و سیاستهای اقتصادی دولت را مورد توجه قرار میدهد و هزینه ها را مورد بررسی قرار میدهد.
- بودجه عملیاتی:

طرحی است برای اجرای برنامه های مربوط به اهداف و مقاصد در یک دوره معین که شامل برآورد منابع مورد نیاز به همراه منابع موجود است و معمولاً با یک یا چند دوره گذشته مقایسه میشود و نیازمندیهای آینده را نشان میدهد.

مراحل کنترل بودجه:

- ۱- استقرار استانداردها برای رسیدن به هدف
- ۲- اندازه گیری عملکرد
- ۳- مقایسه عملکرد با استاندارد
- ۴- اقدامات اصلاحی

سیر تکوین مفهوم و نقش بودجه:

- ۱- بودجه به عنوان ابزار کنترل : مردم در کنترل دولت و نظارت بر اموال عمومی به صورت کنترل درآمدها و هزینه های دولت به نمایندگانشان تفویض می کنند.
- ۲- بودجه ابزار مدیریت مالی : کنترل هزینه ها با وسعت دولت از بین رفته و مدیریت منابع و بهبود نظامی برنامه ریزی که موجب توسعه دولت ها و صرفه اقتصادی کارایی و اثربخشی منابع دولت می شود.
- ۳- بودجه به عنوان ابزار برنامه ریزی : به منظور مقاصد اقتصادی تنظیم می شود و از این طریق درآمدها و هزینه های بودجه ای اهداف ویژه ای برای حفظ تعادل اقتصادی و جلوگیری از بروز بحران تامین میکنند و اهداف شامل تخصیص منابع ، ثبات اقتصادی و عدالت اجتماعی ذکر میشود.
- ۴- بودجه به عنوان ابزار مدیریت راهبردی : هرگاه محیط سازمانی به یک محیط متلاطم و آشفته مبدل شود ، پیچیدگی تصمیم و تغییر و تحولات بنیادی و خودجوش برنامه ریزی استراتژیک پدید می آید و برای رویارویی با حوادث غیر قابل پیش بینی مورد استفاده قرار می گیرد.

فصل چهارم : ارتباط بودجه و اقتصاد

بودجه اقتصادی : پیش بینی دخل و خرج در محدوده اقتصاد خرد (بودجه واحدهای اقتصادی خصوصی)

بودجه مالی : پیش بینی دخل و خرج در محدوده اقتصاد کلان (بودجه از نظر مالی دولت و جامعه)

بودجه اقتصادی مالی : پیش بینی دخل و خرج در محدوده اقتصاد ملی (نوسانات اقتصادی جلوه گر باشد)

محورهای تعادلی کلان اقتصادی :

- حفظ ارزش داخلی و خارجی پول ، نقش تعادلی پول

- موازنه ارزی نقش تعادلی ارزی (واردات - صادرات) + هزینه های دولت + سرمایه گذاری + مصرف جامعه
= درآمد ملی

- تأثیر بر اشتغال تعادل اشتغال

سیاست های پولی :

۱ - انقباضی : (مبارزه با تورم)

۲ - انبساطی : (ایجاد اشتغال بیشتر یا سیاست گسترش پول و اعتبار)

اجزای سیاست های پولی بانکهای مرکزی دنیا :

۱ - عملیات بازار آزاد ۲ - سیاست نرخ تنزیل مجدد ۳ - تغییرات در نسبت سپرده قانونی بانک های عضو

۴ - ترغیب بانک ها به پرداخت وام های کم بهره

۵ - تعیین سقف مجاز اعتبارات و وامها و پرداخت حداکثر نرخ پرداخت سود به سپرده ها

مزایای عمده سیاست پولی :

۱ - در دسترس بودن و ماهیت سیاسی کمتری دارد و به سرعت به کار گرفته می شود .

۲ - کارایی بالای آن زمانی که به صورت شدید و مناسب انجام شده ، مخصوصا در مبارزه با انواع تورم .

تبادل ارزی و بودجه :

تبادل بین ورود ارز و خروج ارز جهت اجرا و خرید تجهیزات و باید در بودجه ظرفیت ارزی مد نظر قرار گیرد و کسری موازنه ارزی جهت افزایش قسمت کالاهای داخلی گردد .

راه حل ها برای کشوری که موازنه ارزی آن منفی است :

۱ – کاهش ارزش پول داخلی به منظور افزایش صادرات و جریان کسری موازنه ارزی

۲ – دریافت وام از خارج به جهت تأمین کسری بودجه

سیاست های مالی : تنظیم و کنترل مخارج و عواید دولت برای نیل به هدفهای مطلوب اقتصادی

تحت تأثیر قرار دادن سیاست های مالی بودجه در سطح ملی به قرار ذیل است :

۱ – اداره کل بودجه شامل مجموعه درآمد و هزینه

۲ – نوع مخارج از قبیل سرمایه گذاری سرمایه ای در مقابل پرداخت های سیستم

۳ – زمانبندی مصارف برنامه ها

۴ – موازنه فعالیت هایی با اهداف چند جانبه

۵ – اندازه برنامه های انتقالی و مقدار اعتبارات

۶ – ایجاد یا فروش ذخایر

اهداف سیاست مالی :

۱ – ایجاد اشتغال ۲ – ثبات قیمت ها ۳ – تداوم رشته اقتصادی ۴ – عرضه مناسب کالاها و خدمات عمومی

۵ – تخصیص منابع ۶ – توزیع درآمد ۷ – تشکیل سرمایه

سیاست های بودجه ای :

۱ – در شرایط رکود اقتصادی :

الف – عملیات دولت به منظور افزایش مصرف و تقاضا :

- سیاست مالی و انبساطی از طریق افزایش هزینه های عمومی

- سیاست مالی و انبساطی از طریق کاهش مالیات ها

- سیاست مالی و انبساطی از طریق افزایش هزینه های عمومی و کاهش مالیات ها به طور همزمان

- افزایش هزینه های عمومی بودجه

- تقلیل نرخ بهره

- افزایش مزد و حقوق

- تشویق به خرید های اقساطی

۲- در شرایط تورم : سیاستهای مالی انقباضی اعمال میگردد که دولت با کاهش مخارج عمومی و افزایش مالیات ها می تواند موجب کاهش در آمد مالی ، کاهش قدرت خرید و در نتیجه کاهش تقاضای کل می شود. اشکالات نظریه دست نامرئی آدام اسمیت : (قانون عرضه و تقاضا تعادل بین تولید و عرضه را تضمین می کند) در بحران رکود عمومی اقتصاد :

۱- عدم تطابق قیمت ها با منافع اجتماعی ۲- متابعت نکردن مرزها از سیر نزولی قیمت ها

۳. عدم تابعیت قیمت های جزئی فروش از عمده فروشی

۴. عدم تطابق در آمدها با سطح قیمت ها

سیاست مالی یا سیاست بودجه | کاهش تقاضا | کاهش قیمت | کاهش تورم | تثبیت اقتصادی

نقش ضد چرخه ای بودجه در کشورهای در حال توسعه : نقش واردات و صادرات در درآمد ناخالص ملی با مخارج خیلی زیاد ملی دولت باعث افزایش تورم و افزایش واردات می شود و توقف فعالیت ها موجب عدم تعادل در اشتغال می شود و در توقف فعالیت های اقتصادی دولتی ناچار به انجام بودجه های جاری و عمرانی هستند و صادرات نقش مهمی ایفا می کند .

خصوصیات هزینه ای دولتی در کشورها در حال توسعه :

۱ . سهم بالای سرمایه گذاری زیر بنایی در بودجه

۲ . سهم بالای هزینه های اداری در بودجه

۳- سهم کم سرمایه گذاری در امور اجتماعی و بیمه های اجتماعی

